

Калініченко Зоя

канд. екон. наук, доцент кафедри цивільно-правових дисциплін
Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ
м. Дніпро

ДЕРЖАВНО-ПРАВОВОВИЙ МЕХАНІЗМ БОРОТЬБИ З ТІНЬОВОЮ ЕКОНОМІКОЮ І ЙОГО УДОСКОНАЛЕННЯ

Для сталого розвитку економіки України та входження її до світового співтовариства суттєвою перешкодою є поширення тіньової економіки. В цьому контексті має значення визначення правових методів боротьби з тіньовою економікою, розробка напрямків удосконалення законодавчого забезпечення детінізації з урахуванням вимог Ради Європи та створення механізму реалізації заходів правового регулювання детінізації економіки.

З часів встановлення незалежності України найслабшою залишається ситуація із захистом права власності та правоохоронною галуззю в цілому. Виходячи з цього, не формується середовище, яке сприяло б швидкій інтеграції країни до Євросоюзу.

Проблеми правового забезпечення процесів, з якими можливо пов'язати прискорення вступу країни до Євросоюзу, пов'язані з:

- пошуком адміністративних способів мінімізації тіньової економіки;
- законодавчим забезпеченням протидії нелегальному вивозу капіталу;
- регулюванням тіньових фінансових потоків з України в усі регіони світу;
- створенням середовища протидії схемам тіньового бізнесу;
- оцінюванням визначених показників тінізації в Україні та їх впливу;
- координацією діючого законодавства України та ЄС;
- посиленням контролю нелегальної зайнятості та заробітної плати;
- посиленням контролю нелегальних зовнішньоекономічних операцій.

Термін «тіньова економіка» використовують не в усіх країнах. У багатьох із них вживані близькі за значенням поняття, такі як, зокрема, «неофіційна економіка», «паралельна економіка», «економіка чорного ринку», «неврахована економіка», «друга економіка», «фіктивна економіка», «підпільна економіка».

Взагалі тіньова економіка є значно складнішим об'єктом дослідження, ніж економіка офіційна. До складних питань відносяться кількісна оцінка масштабів і структури тіньової економіки, причини і діючі схеми процесу тінізації, законодавче забезпечення протидії нелегальному вивозу капіталу за кордон, про що опубліковане публічне звернення Радою Європи до української влади з поясненням, що чинне законодавство суперечить євростандартам.

Основні причини зростання обсягів тіньової економіки в Україні такі:

1. затяжна соціально-економічна криза в країні;
2. існування організованої економічної злочинності, корупції в органах державної влади та місцевого самоврядування;
3. наявність позабанківського грошового обігу;
4. складність та хаотичність податкового законодавства;

5. недосконалість чинного законодавства у сфері забезпечення нацбезпеки;
6. криміногенні елементи банківської системи;
7. тіньова психологія та тіньова мораль суспільства в Україні.

З огляду на негативні наслідки олігархічного монополізму та тіньової економіки для розвитку, країни з ринковими відносинами стали застосовувати правові засоби обмеження цих явищ. Функцію правового захисту бере на себе держава, яка є єдиним суб'єктом у системі ринкових відносин та може реалізувати функцію законодавчого забезпечення та антимонопольні повноваження. Можна досить швидко змінити формальні правила, наприклад, закони. Але важливим є не тільки зміст цих правил, але їх реалізація та дотримання. А це, як показує вітчизняна практика, набагато складніше.

Українці протягом декількох поколінь жили в дуже деформованій системі формальних і неформальних правил. Наприклад, Швеція, яка входить в число найменш корумпованих країн світу, вже декілька століть перебуває у середовищі з низьким рівнем корупції. Важливе законодавство на кшталт «Акту про свободу інформації» діє в цій країні ще з 1773 року [1]. В Україні аналогічні норми законодавства прийняті лише 20 років тому.

Спеціалісти Українського центру економічних і політичних досліджень вважають, що в Україні сформувався не тільки тіньовий сектор в економіці, але й паралельна нелегальна влада, яка поступово почала дублювати найважливіші функції держави. Саме ці явища визначили сьогodнішнє значення інтегрального показника тіньової економіки, розрахованого відповідно до Методичних рекомендацій розрахунку рівня тіньової економіки, розроблених відділом економічної безпеки та детінізації економіки департаменту макро економіки і затверджених Наказом Мінекономіки від 18 лютого 2009 р. № 123.

Пріоритетними для створення адміністративно-правового механізму боротьби з тіньовою економікою, на нашу думку, є:

1. посилення боротьби з корупцією та очищення влади;
2. створення умов для легалізації зайнятості;
3. удосконалення контролю за зовнішньоекономічною діяльністю;
4. створення сприятливого бізнес-середовища;
5. протидія легалізації (відмиванню) тіньових доходів тощо.

Досвід іноземних держав, які вже тривалий час вирішують проблеми протидії «відмиванню» коштів кримінального походження, свідчать, що головними завданнями, які може вирішувати держава, повинні бути:

- ліквідація фінансової бази злочинних угруповань шляхом взяття під контроль тіньових фінансових потоків з їх подальшою конфіскацією;
- формування умов для діяльності господарських суб'єктів таким чином, щоб проведення незаконних операцій було досить важким, не вигідним, занадто ризикованим та небезпечним;
- надання максимально широких можливостей для ідентифікації правоохоронними органами конкретних операцій та осіб, що їх проводять, для припинення протиправної діяльності та притягнення до відповідальності [2].

Україна – одна з багатьох країн, що взяла на себе суттєві антикорупційні

зобов'язання. Для боротьби з цим явищем ООН закликала всі країни світу підписати Конвенцію проти корупції. Корупція призводить до зростання злочинності і тероризму, заважає економічному зростанню і розвитку демократії, верховенства права. У своєму звіті «Україна та Угода про асоціацію: моніторинг виконання 2014-2018» Український центр європейської правової політики продемонстрував, що робота з удосконалення законодавства насправді ведеться у всіх секторах. Питання лише у тому, в яких з них вона доводиться до кінця.

Нелегальна економіка присутня майже у всіх сферах життя суспільства. Її визначенням займаються Міністерство економічного розвитку, Антимонопольний комітет, Державний стандарт України. Вони надали, наприклад, розраховані показники детінізації економіки України за I квартал 2018 року: рівень тіньової економіки склав 33% від офіційного ВВП, що на 4 відсоткових пункти менше порівняно з аналогічним періодом 2017 року [3].

Перераховані вище явища в сукупності створюють перепони до вступу в ЄС, на що постійно звертають увагу міжнародні організації. Це є результатом неякісного стратегічного управління державою і складає негативне уявлення про державну діяльність. Робота із запобігання тіньовим схемам за підтримки європейських партнерів важлива. Прагнення України до Європи додає новий імпульс ряду процесів. Сьогодні Європа залишається головною силою, що підтримує трансформацію в Україні, боротьбу з корупцією, реформування судочинства. Робота із запобігання тіньовим схемам за підтримки європейських партнерів та вітчизняних державних інституцій з досвідом фінансових розслідувань нагально потребують активного реформування.

Список використаних джерел:

1. Тіньова економіка: сутність, особливості та шляхи легалізації: [монографія] / ред. З.С. Варналій. К.: НІСД, 2012. 574 с.
2. Тіньова економіка : закономірності, механізм функціонування, методи оцінки / О. В. Турчинов. К. : [Б. в.], 2016. 199 с.
3. Зверькова Н. Фінансовий моніторинг як захід протидії тіньовій економіці в Україні Підприємництво, господарство і право. 2018. № 2. С.54 – 59

